

Paradijs

Paradijs

70 Selfies met een glimlach

Jan Siemonsma

Schrijver: Jan Siemonsma
Foto omslag: Jan Siemonsma
ISBN: 9789403673929
© Jan Siemonsma (2022)

Inhoud

9	Westerschouwen
13	Bronnen IJssel
17	Blind Walls Gallery
20	Het is Uit!
22	Terug naar Afrika – Aanleiding
24	Terug naar Afrika – De reis
27	Terug naar Afrika – Benin
31	Terug naar Afrika – Côte d’Ivoire
35	Lindermaten
38	Rondom Wijchen
42	Wombaarg
46	Rondom Heerde
50	Gelderse Vallei
55	Norg
60	Noordwest Drenthe
64	Groesbeek
68	Zwanenwater
72	Midden-Drenthe
76	Ockenburgh
79	Nationaal Reduit
83	Roermonding
87	Roerdal
91	Reusel
96	Tjongerdellen
100	Tjonger
104	Hoonhorst
108	Willeskop
111	Haaksbergen
115	Beegderheide
119	Dommel & Co
123	Graafschap-West

128	Leudal
133	Nijkerkernauw
137	Geen Wildernis
141	Hemelsche Berg
146	Hilversum
150	West-Veluwe
153	Berkenwoude
157	Campina
161	Staverden
165	Rondom Tiel
169	De Bilt
173	Waddenland
178	Rhijnauwen
182	Beetje Vreden
186	Valencia – Eerste indruk
189	Valencia – San Vicente
192	Valencia – Albufera
194	Valencia – Binnenwerk
197	Valencia – Gemengde gevoelens
200	Meinweg
204	Friese Waterlinie – Benedenloop
209	Friese Waterlinie – Bovenloop
214	Friese Waterlinie – Veenmoeras
219	Friese Waterlinie – Schansenkrijg
223	Voorst
227	Hekendorp
232	Wiericke
237	Ravenswaarden
241	Rond Almere
245	Apeldoorn-West
249	Langbroek
253	Paradijs Oranjewoud
257	Heilige Geertruid
262	Tempel van Empel
266	Rijn en Waal

271 Montfoort
275 Regge
280 Trynwâlden
284 Woest&Bijster

Westerschouwen

Het dorp Westenschouwen in de gemeente Schouwen-Duiveland behoorde ooit tot de gemeente Westerschouwen. Het gebruik van 'Westen' en 'Wester' in de namen is een panklaar recept voor verwarring (zoals dorp en kerncentrale Borssele in de gemeente Borsele).

De boswachterij waar ik ga wandelen op maandag, 19 juli 2021, heet in elk geval Westerschouwen, met het grootste bos van Zeeland en de breedste duinenrij van Nederland. De duinen op de Kop van Schouwen heten de Meeuwenduinen.

Ik start bij de ingang van de boswachterij, waar men heeft gemeend een deel van het bos tot klimbos Zeeuwse Helden te moeten inrichten voor de jeugd. Die jeugd kom ik dan ook in de rest van het bos niet meer tegen.

Wel in de bosrand een paar opvallende eiken met diep ingesneden blad. Ik denk al snel in de richting van de moeraseik, maar het blad is erg leerachtig en de jonge eikels zitten nog verborgen in een groot napje met uitstekels. Het is waarschijnlijk de moseik.

In de ondergroei een tapijt van jonge planten met hartvormige en niervormige bladeren. De grotere bladeren behoren toe aan look-zonder-look, en de kleinere aan hondsdrif: een volgende generatie van deze vroegbloeiërs. Langs de paden begint de klit te bloeien. Het valt me op dat de meeste brandnetels getopt zijn, waarschijnlijk door vraat van reeën en damherten.

Bij het Groene Duin een uitkijkplatform over de binnenduinen met veel berkenopslag. Deze Zeepeduinen zijn slechts beperkt toegankelijk, behorende bij Slot Haamstede. Enkele verspreide planten van de veldhondstong staan in vrucht. Dominant zijn de gele kruiskruiden, deels nog in volle bloei, deels al pluizend. Ik zie zebrarupsen smullen van het

blad, dus het is waarschijnlijk gewoon Jacobskruiskruid (mogelijk met zijn variant duinkruiskruid).

Nog meer gele kleur op de bodem komt van geel walstro, maar de walstrobremraap, die op deze plant parasiteert, kom ik niet tegen. Die was zeer prominent aanwezig in de Hollandse Duinen.

Nog een stuk door naaldbos met zeer hoge dennen. Ze mogen dan uit Corsica of Oostenrijk komen, het zijn varianten van de zwarte den. Ze kunnen goed tegen harde wind. De dennennaalden zijn een geschikt bouw materiaal voor de nesten van de rode bosmier. Ik hoor en zie een paar keer de grote bonte specht hoppen van stam naar stam. Op zandige open plekken in het bos een kruipend plantje met kleine witte tot roze vijftallige bloempjes. Het is de kleverige reigersbek die door zijn kleverigheid meestal helemaal onder de zandkorrels zit.

Ik bereik het toegangshek van de Meeuwenduinen. Toen ik vorige week hier wilde gaan wandelen op donderdag, 15 juli, kreeg ik te horen van de boswachter dat de meeuwen nog niet uitgebroed waren (15 maart - 15 juli), 16 juli wel, vandaag 19 juli al helemaal!

De breedste duinenrij van Nederland? Dat betekent eerst onbekommerd wandelen door de zogenaamde 'vroomlanden', het zwak golvende overgangsgebied tussen de hoge buitenduinen en het vlakke polderland, vervolgens klimmen, dalen, ploeteren door het rulle zand over de blanke top der duinen. Een zweefvlieger van Vliegclub Haamstede heeft het wat dat betreft maar makkelijk. Nog overvloediger dan de kruiskruiden bloeit hier een kleine gele composiet, waarschijnlijk klein streepzaad (ik ben nog aan het oefenen op de vele paardenbloem-achtigen). Verder duindoorn, kruipwilg, vlasbekje, bezemkruiskruid en een enkele basterdwederik met zijn opvallend lange vruchtbeginsel onder de overige bloemdelen.

Ik zie de zee ('thalassa'), de vuurtoren Westerlicht en een

bunker, maar dan moeten de steilste duinen nog komen. Bij de bunker heeft de wind een ingewikkeld netwerk van de (meestal ondergrondse) uitlopers van zandzegge blootgelegd. In de struiken op een duintop houdt een roodborsttapuit me nauwlettend in de gaten en waarschuwt al piepend zijn gebroed voor deze indringer.

Een enorme kever hangt stil bijna ondersteboven aan een grashalm. Ik verstoor zijn rust en dat laat hij merken met een knarsend geluid. Het blijkt de julikever te zijn, ter onderscheid van de meikever (ken ik) en de junikever (ken ik niet). Deze is ongeveer vier centimeter groot, de dekschilden zijn prachtig wit-zwart gemarmerd. Gezien zijn grote gevederde antennes is het een mannetje. Vrij zeldzaam geworden, maar komt nog voor in het Nederlandse duingebied. De larven leven ondergronds. De volwassen kever rust overdag uit en wordt actief tegen de avond. De julikever en de neushoornkever zijn onze grootste bladsprietkevers.

Ik bereik de strandopgang, waar plots de berm vol staat met slangenkruid (alleen de slang wil nog niet lukken) en een enkele kromhals. De duinhellingen in de zeereep staan vol met bloeiende zeeraket.

De wandeling vervolgt een flink eind over het strand, waar ik me in vol ornaat weinig op mijn gemak voel tussen de blote reetjes van de naturalisten. En de Bokito's die paraderen langs de branding ga ik al helemaal uit de weg.

Het strand is niet erg breed en er is flink wat duinafslag. Er zijn kunstmatige laagtes (kerven) in de zeereep aangebracht om middels zandverstuiving meer dynamiek in de buitenduinen te brengen. In de branding vallen jonge meeuwen hun ouders lastig.

Van het strand leidt de route weer naar het bos. In een duinpan in de Meeuwenduinen eindelijk een grote kolonie mantelmeeuwen. En bij een ven in de bosrand dobbert ook nog eens een grote groep, want wat zijn Meeuwenduinen

zonder meeuwen. Harig wilgenroosje kleurt de oevers van het bosven.

In het oude naaldbomenbos worden verwoede pogingen gedaan om inheemse loofbomen (vooral eik) aan de praat te krijgen. Jonge boompjes worden met een flink hekwerk beschermd tegen wildvraat. Het succespercentage is niet erg hoog. De inheemse soorten hebben veel te veel natuurlijke vijanden, de exoten doen het veel beter. Ik zie een kiemplant van de Amerikaanse vogelkers, die spontaan bij een omheind eikenboompje is geïnfilteerd. Ik vrees dat zelfs binnen de omheining de eik het onderspit gaat delven.

Ik kom nog valse salie tegen, twee soorten basterdwederik (breed blad en smal blad), blauw glidkruid, groot heksenkruid en enkele zeer hoge planten helmkruid. Via inspectie van het staminodium kom ik uit bij geoord helmkruid, waar je in het bos eerder knopig helmkruid zou verwachten.

Twaalf kilometer is niet zo'n grote afstand, maar bij 'twee stappen maken, één halen' in het rulle zand, voelt het als achttien kilometer.

Bronnen IJssel

Een paar jaar geleden ging ik op zoek naar de bronnen van de Waal ('Bronnen van de Waal'. In: *Tjiftjaffen*, 2014). Niet zo moeilijk was dat, want de Waal begint bij Pannerden, waar de Boven-Rijn splitst in Waal en Pannerdensch Kanaal.

De 'ontdekking' van de bronnen van de IJssel is niet veel ingewikkelder. Enkele kilometers noordelijker splitst het Pannerdensch Kanaal bij Westervoort in Neder-Rijn en Gelderse IJssel.

Voor de 'echte' bronnen moet je natuurlijk bij Doesburg de Oude IJssel volgen, vervolgens vijfenvijftig kilometer de IJssel in Duitsland naar Natuurpark Hohe Mark-Westmünsterland.

Ik start op donderdag, 12 augustus 2021, een lijnwandeling bij station Westervoort. Als ik uit de auto stap kijk ik tegen een spoordijk aan die vol staat met bloeiend kroonkruid, een mooie vlinderbloemige.

Via de Veerdam heb ik al snel zicht vanaf de winterdijk op de IJssel met op de achtergrond de Westervoortse brug, verkeers- en spoorbrug naast elkaar over deze rivier. Er is hier extra ruimte voor de rivier gemaakt. Dat was niet zo moeilijk want de uiterwaarden maakten al deel uit van een waterlinie tussen Westervoort en Doesburg uit de achttiende eeuw, uitgebreid in de tijd van de Koude Oorlog tot de uiterst geheime IJsellinie, een waterlinie van Nijmegen tot aan Kampen om Russische tanks tegen te houden.

In de buitendijkse waterpartijen foerageren grote groepen ganzen, blauwe reigers, zilverreigers, enkele lepelaars en een paar onrustige kieviten. Ik mag in de uiterwaarden een kleine zomerdijk in zuidelijke richting volgen met bermen vol wilde planten. Vele zomerbloeiërs zijn aan het eind van hun latijn, zoals de klapprozen die hun zaad weer kunnen opbergen in de bodem voor toekomstige vette of magere jaren. Andere

planten vieren nog volop feest: kattenstaart, wilde cichorei, bijvoet, pastinaak, guldenroede, vlasbekje, wilde peen, duizendblad, boerenwormkruid, rolklaver, knikkende distel en heel veel echte kruisdistel. De boompjes en struiken bestaan vooral uit meidoorn die rood begint te kleuren en rode kornoelje die zwart kijkt van de rijpende bessen.

Een monument gedenkt dat op 12 april 1945 geallieerde troepen de IJssel overstaken naar Arnhem, het begin van de bevrijding van West-Nederland die vertraagd was door de mislukte Slag om Arnhem.

Ik bereik uitkijkpunt De Pleij onder een groepje enorme grauwe abelen. Midden in het water geen wegwijzer, maar een waterwijzer op de splitsing van het Pannerdensch Kanaal: linksaf de Neder-Rijn op, rechtsaf voor de Gelderse IJssel. Hier begint dus tegenwoordig de IJssel, heb ik uit betrouwbare bron. Er is wel gespeculeerd dat de Romeinen deze dwarsverbinding tussen de Neder-Rijn bij Westervoort/Arnhem en de (Oude) IJssel bij Doesburg hebben gegraven – de legendarische Drususgracht – om een alternatieve route naar het binnenmeer Lacus Flevo, voorloper van de Zuiderzee, te realiseren. Recent onderzoek wijst echter uit dat de IJssel pas in de middeleeuwen zijn loop naar het noorden kreeg.

Het peilstation IJsselkop geeft +9,04 meter NAP aan. Dat was een paar weken geleden wel anders. Toen kon je hier helemaal niet komen. De uiterwaarden ogen nu weer helemaal groen, het water is verdwenen. Bijna al het water. In de uiterwaarden ligt namelijk een regelwerk met een opening in het midden om de stroming te reguleren. Stroomafwaarts ligt net achter de opening een erosiegeul met nog een flinke plas achtergebleven water... en achtergebleven visjes. Een visdiefje duikt er lustig op los en een blauwe reiger komt ook wel aan zijn trekken.

Via de winterdijk volg ik het Pannerdensch Kanaal en kom langs de inlaatsluis van de naoorlogse IJsellinie. In de buurt

liggen de contouren van Fort Geldersoord, het fort dat in de achttiende eeuw een voorloper van deze inlaatsluis moest verdedigen. In de uitgebreidere na-oorlogse IJssellinie kon door stuwen in de Waal bij Bommel en in de Neder-Rijn bij Arnhem een zone langs Pannerdensch Kanaal en IJssel geïnundeerd worden, van Nijmegen tot Kampen.

Ik steek met 't Looveer het Pannerdensch Kanaal over naar Huissen en wandel ook aan deze kant door de uiterwaarden, om het Zwanenwater heen (de Zwaan is het symbool van Huissen). De plas dient als zwemwater voor oververhitte Huissenaren. Even verderop wordt de plas gebruikt door de Surfclub Huissen.

Ik kom weer bij de splitsing van het Pannerdensch Kanaal in Neder-Rijn en IJssel. Dan via een laag zomerdijkje door weilanden die geuren van het gemaaid gras. Een sporadisch bomengroepje vormt het territorium van een koppel buizerds, een prima plek om te nestelen met jachtterreinen eromheen. Tussen het gras een groepje planten met sappige bladrozetten, deels doorgesloten in bloei. Het blijkt suikerbiet te zijn, waarschijnlijk een restant uit een vorig leven van deze weilanden.

Aan de basis van de Andrej Sacharovbrug (in de volksmond de Pleijbrug) over de Neder-Rijn groeien enkele planten van de aardaker. Daardoor valt me een zuil op in de berm van de weg naar Huissen, een grenspaal Arnhem–Huissen, met aan de ene kant de tweekoppige adelaar uit het wapen van Arnhem en aan de andere zijde de zwaan uit het wapen van Huissen. De grenspaal verwijst ook naar '750 jaar Arnhem' en is onthuld op 23 april 1986. Een beetje laat want het feestjaar van '750 jaar Arnhem' was 1983.

Vanaf de Pleijbrug een mooi uitzicht op de 'bron van de IJssel' in het zuiden en op Arnhem langs de oevers van de Neder-Rijn in het noorden. Guldenroede bloeit in overvloed langs de waterkant. Enkele Lakenvelders zoeken verkoeling in het water tussen de kribben. Op de andere oever is een kudde

zwarte runderen (Black Angus?) op zoek naar iets eetbaars. De Arnhemse haven en industriegebied Kleefse Waard worden tegen het wassende water beschermd door een forse betonnen kademuur. In het weinige groen vind ik toch nog enkele leuke plantjes, herkenbaar aan de bloemkleur: rood guichelheil, blauw glidkruid en grijskruid. Er staat nogal wat vergane glorie bij elkaar op dit industriegebied: vele oude, verwaarloosde loodsen en fabrieken.

Vanaf Jachthaven Valkenburg komt er meer leven in de brouwerij, en vanaf de John Frostbrug ('a bridge too far') is de Rijnkade verfraaid en levendig door horeca, enkele met stadstrand. Een jongedame doet yoga op het dek van de Poseidon en enkele imposante boten voor Rijn cruises zoals de Charles Dickens en de Royal Emerald liggen aangemeerd. De laatste heeft zelfs kunstgras op het buitendek.

De Nelson Mandelabrug is onderhuids verfraaid met enkele mooie graffiti afbeeldingen. Dat geldt minder voor de aanpalende kademuur, ja zelfs voor de stammen van de platanen, die besmeurd zijn met een wirwar van afbeeldingen waar de afzonderlijke 'kunstenaars' niet in zijn te herkennen. Wil ik een 'kunstenaar' die aan het werk is vereeuwigen, krijg ik van hem geen toestemming.

Langs de ArteZ Hogeschool voor de Kunst de stuwwal op naar het eindpunt van deze interessante wandeling, het imposante station Arnhem Centraal. Hier is het even zoeken naar de extra bussen die naar Westervoort gaan, want de treinen rijden niet vanwege werk aan het spoor.

Al met al een mooie omtrekkende beweging om de bron van de IJssel!

Blind Walls Gallery

Zondag, 15 augustus 2021. Om het aangename (etentje bij zoon Wytse en vriendin Miranda) met het nuttige te verenigen, komt Wytse met het voorstel om in Breda een deel van de 'Blind Walls Gallery' te fietsen.

In Nederland is tegenwoordig 'lelijkheid' troef volgens Baudet (waarom besteed ik weer aandacht aan hem?), en hij geeft daarbij het bizarre voorbeeld van de prachtige voormalige blauwe autokentekenaalplaat die door de foeilelijke gele plaat is vervangen. Dan ben je toch wel een echte 'Oldtimer'. Hij had beter het voorbeeld kunnen geven van al die blinde, grauwe, grijze muren in de steden, die uitnodigen om beklad te worden, als fietsenstalling te dienen of – in het slechtste geval – als urinoir. Maar ja, dan had hij het ook moeten hebben over dat prachtige initiatief in Breda om op die blinde, grauwe, grijze muren Breda's erfgoed zichtbaar te maken. Bijna honderd afbeeldingen inmiddels, door internationale kunstenaars, verspreid over de hele stad, die Breda's geschiedenis, bijzondere verhalen of historische plaatsen belichten: een unieke combinatie van 'street art' met cultureel erfgoed. Een paar voorbeelden van deze tocht (met achtergrondinfo uit de folder), maar de beelden moeten natuurlijk voor zichzelf spreken.

In 1544 organiseerde het stadsbestuur van Breda een Pinkstermaaltijd in het stadhuis, voor de geestelijkheid van de Grote Kerk: een copieuze maaltijd met veel vlees, kazen en wijn. De vegetarische kunstenaars hebben er een prachtig stilleven van gemaakt (zonder vlees).

Een ode wordt gebracht aan de heldhaftige burgemeester Montens en zijn gewapende burgerij tijdens de verovering van Breda door de Spanjaarden in 1581 tijdens de Tachtigjarige Oorlog: een leeuw van een burgemeester.

Een muur vertoont een 'Kwatta' meisje en een 'Kwatta' soldaatje, handelsmerk van de voormalige Bredase Kwatta chocolade fabriek, opgericht eind negentiende eeuw.

De Bredase komiek Abraham de Winter uit de negentiende eeuw kon goed imiteren. Hij wordt herdacht met een schildering van een andere goede imitator: de zanglijster.

Machinefabriek Backer & Rueb bouwde in Breda stoomlocomotieven ('Backertje met huilogen'). Cornelis van Gogh, de veertien jaar jongere broer van Vincent, figureert in de wandschildering over dit bedrijf. Hij was een begenadigd technisch tekenaar en werkte een tijdje voor Backer & Rueb. Cornelis emigreerde als twintiger naar Zuid-Afrika, waar hij als ernstig zieke dertiger zelfmoord pleegde.

Ook Vincent krijgt uiteraard aandacht. In de Vincent van Goghstraat is schematisch een bloeiende aardappelplant geschilderd, een verwijzing naar zowel de 'Aardappeleters', als de voormalige akkers met aardappelen voor de bewoners van het nabij gelegen Katholieke Gasthuis.

Een prachtige schildering van een kind bepakt en bezakt refereert aan De Vlucht, de evacuatie van 50.000 Bredanaars in 1940, wat achteraf een overbodige actie bleek te zijn.

Een foto in het stadsarchief – twee buurmeisjes die boodschappen schrijven op een Poolse tank – vormde de inspiratie voor een wandschildering over de bevrijding van Breda op 29 oktober 1944.

In de wijk Tuinzigt is weinig stadsnatuur. Dan maar drie bedreigde vlinders – dagpauwoog, distelvlinder en tijmblauwtje – terugbrengen op een blinde muur van een flatgebouw.

Een raamschildering herinnert aan 'De 148 van Breda', naar analogie van 'De vier van Breda'. Toen Beatrix in 1981 koninginnedag zou komen vieren in Breda en de burgemeester ordeverstoringen verwachtte, werden op de vroege ochtend van 30 april 148 'verdachten' preventief opgepakt en een dag opgesloten.

De eerste buitenlandse 'Thaibokser van het jaar' was Bredenaar Ramon 'The Diamond' Dekkers. Je ziet in de schildering bokshandschoenen, een Thaise bloemenkrans en een diamant. Dekkers overleed tijdens het trainen op zijn fiets op 43-jarige leeftijd.

Op de BUAS (Breda University of Applied Sciences), voorheen de NHTV (Nationale Hogeschool voor Toerisme en Verkeer), waar Wytse zijn verkeersopleiding heeft genoten, is een gebouw versierd met een 'Keycord', een krachtig symbool voor de sector 'Vrije tijd & Festiviteiten'.

'Het komt allemaal wel goed, zo niet dan toch' is de tekst op allerlei handzeep- en ontsmettingspompjes op een wand die doet denken aan de reclamewand van een supermarkt. Een subtiele verwijzing naar de strijd tegen Corona.

Het lukt niet om de hele geplande ronde af te maken, maar de laatste die we tegenkomen vormt wel een waardige afsluiting, diepzinnig in zijn eenvoud. Een afbeelding van het bekende wielkje op je mobiel als hij aan het laden is, met de tekst: 'Loading street art...'. We zien tegenwoordig meer kunst via 'social media' dan in het echie.

Het is Uit!

De “Het is uit” brief van haar eerste ‘verkering’ had dochter Ilse al jaren geleden teruggevonden. Maar deze week kwam ze enthousiast vertellen dat ze aantekeningen over het begin van deze verkering had teruggevonden in een notitieboekje. Ze leest voor. Het is Basisschool Groep 6, Ilse is tien jaar oud.

ik was echt al heel lang op hem, al vanaf groep 5 en ik zit nu halve wege groep 6. ik durfte het niet aan hem te vragen voor verkering. opeens moest het er uit. ik maakte een briefje voor hem. ik durfte het niet zelf te geven, dus ik vroeg aan meike me tweling zus of ze het wou geven. ze zij ja, ze wist ondertusse wel dat ik hem aardig vond. oja, hij zit in me klas en meike ook. ik zei dat ze het morgge moest geven maar ze was het vergeten dus ik gaf het briefje aan eva me best vriendin. ik dacht ik kan er wel vertrouwen en dat was ook zo. ze gaf het aan hem. het briefje zag er zo uit.

♂

ik vind je heel aardig echt al heel lang. wil je verkering, zech het. kan je nog een keer spelen

X X X Ilse

P.S. ik durfte het nooit te vertellen

-----
toen schreef hij trug. het was allemaal onder schooltijd. hij gaf het aan eva en die aan mij. Het zach er zo uit.

Ilse

Het antwoord is ja !!!!!

ik durfte het ook niet te zegge en ik vind je al heel lang lief

X X X ♂

ik was toen blij. ik maakte toen nog een klein cadotje voor hem, zelf gebakke koekjes. ik heb het nog niet gegeven, dat doe ik morg. en het word nog heel leuk.

*****

Maar er kwam jaren later een eind aan de verkering middels een brief om in te lijsten.

Lieve Ilse

Ik heb al een tijdje het idee dat het niet meer serieus is tussen ons. We doen niks bijzonders en gaan zeker nu we op de middelbare zitten minder met elkaar om. Dit idee heb ik al best lang en misschien weet je nog in groep 8 toen iemand zei dat ik het wilde uitmaken maar ik alles ontkende. Ik loog! Eigenlijk wilde ik het dus al veel eerder uitmaken maar ik durfde niet.

Ik ben al heel lang een goed moment aan het zoeken en nu heb ik het gevonden. Vandaag is het 18 augustus. Misschien weet je het nog, maar op 18 februari kregen we verkering. Dus na precies 2½ jaar stopt het.

“Het is Uit”

Ik hoop dat je niet teleurgesteld bent en we blijven natuurlijk nog heel lang supergoede vrienden!

Liefs, ♂

In de rechterbenedenhoek staat nog gekrabbeld: ‘Deze brief is echt’ (met paraaf).

Terug naar Afrika

Aanleiding

Wat doe je als je een aanbod krijgt om twee weken rond te reizen in West-Afrika? Geen vrijblijvende reis overigens, maar met de opdracht om advies uit te brengen over mogelijke prioriteiten aan de zaadfirma East-West International, die voet aan de grond probeert te krijgen in de groentesector in West-Afrika. Een reis in twee landen – Benin, Côte d’Ivoire – waar ik veertig jaar geleden langer dan een blauwe maandag heb mogen werken in de tropische groenteteelt. En een reis samen met Monsieur Gérard, pionier en levenslang promotor van de Afrikaanse inheemse groenten. Geloof je het niet? Lees dan zijn memoires: ‘Sjraar oet Bree, uit het leven van een groentefanaat’ (inmiddels overigens al een collector’s item). Hij kreeg in 1975 door een proefschrift over de tropische bladgroente *Amaranthus* de bijnaam ‘Monsieur Fotètè’, ik door een proefschrift in 1982 over okra (*Abelmoschus*) ‘Monsieur Gombo, alias Unablemoschus’.

Nu heb ik nooit iets gehad met het bedrijfsleven, heb me altijd bewogen in de publieke sector, de wereld van de ontwikkelingssamenwerking. Maar voor East-West Seed wil ik wel een uitzondering maken. East-West Seed richt zich volledig op tropische groenten en stond in 2019 No. 1 in de ‘Access to Seed Index’. Deze index meet hoe goed de kleine boer in de tropen wordt bereikt met kwaliteit zaad en voorlichting. Simon Groot, de oprichter van East-West Seed, kreeg twee jaar geleden de prestigieuze ‘World Food Prize’ van de Verenigde Naties voor zijn visie en dadendrang. East-West Seed is groot geworden in Azië, maar wil nu de sprong maken naar Afrika. Afrika is ‘booming’, niemand wil de boot

missen.

In de periode 2000–2012 ben ik nog wel vele malen in Afrika geweest voor het documentatie project PROTA (Plant Resources of Tropical Africa), maar altijd voor management, niet voor veldwerk, wel voor overleg over de duizenden nuttige planten van tropisch Afrika, niet speciaal over de groenten. Maar het is niet toevallig dat het eerste deel van de PROTA serie in 2004 de groenten betrof ('Vegetables/Légumes'), een beschrijving van zo'n driehonderdvijftig Afrikaanse groenten, met een grote inbreng van Monsieur Gérard in een door mij aangeharkt en leefbaar biotoop.

Een buitenkans van een reis dus! Maar ja, het zijn Corona tijden. Benin en Côte d'Ivoire hebben Code Oranje (en Code Rood in het noorden, maar dat is meer vanwege de terrorisme dreiging). Is dit een noodzakelijke reis? Na uitstel van een jaar is dit voor ons een uiterst noodzakelijke reis geworden! Nog langer wachten op onze leeftijden (Monsieur Gérard is 83, ik 72), en het wordt zeker een gevalletje van 'de blinde geleidt de lamme'.

Een reis van 28 Augustus tot 12 September 2021, een week in Benin, een week in Côte d'Ivoire. De adviezen staan in een vertrouwelijk rapport. Daar gaan we het dus niet over hebben. Wel over de sentimentele kant van een weerzien met oude bekenden.

Terug naar Afrika

De reis

Onze heenreis naar Cotonou wordt verzorgd door Air France, met een overstap in Parijs en een tussenlanding in Bamako, de hoofdstad van Mali.

Van de vele vliegers, zo'n achttienhonderd, tijdens mijn werkzame leven in de publieke sector, heb ik nooit Business Class gevlogen. In de private sector is blijkbaar meer mogelijk. Een beetje decadent is het wel. Voorkruipen bij het 'inchecken' en 'boarden', toegang tot speciale Lounges op de luchthavens met gratis eten en drinken, een soort privé cabine in het vliegtuig waarin je languit kunt gaan, en zelfs Franse 'haute cuisine' aan boord. Wat te denken van mijn 'Joue de bœuf braisée, avec mousseline de pommes de terre, chutney de quetsches, et chapelure à l'estragon', voorafgegaan door een glas 'Cuvée Royale Brut Joseph Perrier'. Niet alleen het Frans klinkt lekker, het eten was ook echt verdomd lekker.

Extroverte Monsieur Gérard houdt de Franse stewardessen goed bezig, zoals een Business Class passagier betaamt. Het valt ook niet mee om in het Frans de Wifi aan te zetten, het luikje van de koptelefoon te vinden om muziek te luisteren, en om zijn 'hangmat' te positioneren. Hij legt omstandig uit dat hij als dierenvriend zeker geen 'foie gras' gaat eten en als verstokte atheïst geen Châteauneuf-du-Pape gaat drinken. En wat is de 'sandré' die hij als hoofdgerecht heeft besteld? Het lukt de stewardessen niet om het uitgelegd te krijgen. Achteraf blijkt het snoekbaars te zijn.

We verwijderen het tussenschotje tussen onze cabines en discussiëren wat over rapporten en ontwikkelingen in de Afrikaanse groenteteelt. Als 'levenslang' adviseur van East-

West Seed zit hij daar ontzettend goed in, maar wat okra (*Abelmoschus*) betreft is hij meer 'Unablemoschus' dan ik.

De aankomsttijd in Cotonou zou elf uur 's avonds moeten zijn. Dat we de routine van verre tropische reizen een beetje ontwend zijn, blijkt uit het feit dat er geen lichtje gaat branden wanneer het buiten nog licht is bij de landing om half negen 's avonds in Bamako. Dat kan natuurlijk niet, maar het zal wel aan de klimaatverandering liggen. Als we dan ook nog drie uur in Bamako aan de grond staan, denken we pas diep in de nacht in Cotonou aan te komen. Arme Pamela, onze gastvrouw, die ons van het vliegveld zal ophalen! Geen moment aan het beperkte maar toch aanwezige tijdsverschil gedacht. We hebben onderweg tijd gewonnen, want Bamako is twee uur vroeger dan Molenhoek. Onderweg naar Cotonou verliezen we een uur. Al met al komen we slechts met een vertraging van een half uur in Cotonou aan.

Vanuit het vliegtuig rechtstreeks de tent in van de 'Service sanitaire' voor een verplichte en vooruitbetaalde PCR-test. Uitslag binnen achtenveertig uur, maar je mag ondertussen wel alles doen en iedereen besmetten. Overigens gaat hier het wattenstaafje maar zeer oppervlakkig het reukorgaan in. Ik vermoed dat de test een wassen neus is, een gigantische geldklopperij. De landen vertrouwen ook elkaars testen niet. Zo moet Pamela twee weken later voor haar terugreis van Abidjan naar Cotonou zich eerst laten testen om Côte d'Ivoire te mogen verlaten en na een vlucht van een uur zich opnieuw onderwerpen aan een test om Benin binnen te mogen. Kassa! En nog eens Kassa!

De bagage is ondertussen uitgeladen. Ik heb mijn koffer van de band gehaald, maar de koffer van Monsieur Gérard zit er niet bij. Hij voelt zich diep ellendig. Als we al bij de bagageclaim staan, ontwaar ik plots zijn koffer in een apart hoekje, een beetje afgezonderd van de rest. Iemand probeerde hier waarschijnlijk munt uit te slaan. Eind goed, al goed. Ik hoef Monsieur Gérard dus gelukkig geen onderbroek

te lenen. Hoewel, hij heeft maar tien kilo bagage bij zich, ik twintig, dus misschien komt hij later nog aankloppen.

Pamela vangt ons op en brengt ons even na middernacht naar het Paradisia Hotel, zo'n 'oergezellig' bakbeest met kraak noch smaak. Pamela heeft het programma georganiseerd en trekt de hele reis met ons op.

Het is een lange dag geworden. Kwart voor zes van huis en door Marita met eigen auto op Schiphol afgeleverd. Was het nu tot 7 uur dat je harder dan 100 km/uur mag rijden, of tot 6 uur? Ik kom er te laat achter dat het tot 6 uur is. Bij thuiskomst ligt er een boete van de trajectcontrole op de A2 tussen Utrecht en Amsterdam op de mat.

Terug naar Afrika

Benin

Republiek Benin is één van de kleinere West-Afrikaanse landen, maar altijd nog bijna drie keer zo groot als Nederland. Ten oosten ligt grote broer Nigeria en ten westen het even kleine Togo. In het noorden grenst het land aan Niger en Burkina Faso. Het is daar enigszins onrustig door oprukkend terrorisme.

Afrika mag dan 'booming' zijn, het lijkt toch een beetje aan Benin voorbij te gaan. De bevolking is in veertig jaar vervijfvoudigd van tweeënhalft naar twaalf miljoen, zo ook het aantal huizen, auto's, motoren. De groei van de productie, die grotendeels is gebaseerd op landbouw, met name katoen, kan de bevolkingsgroei maar amper bijhouden. Een groot deel van de bevolking leeft onder de armoedegrens. De twee grote steden in de kuststreek, havenstad Cotonou en hoofdstad Porto-Novo, groeien gestaag naar elkaar toe. Toch zijn vele gebouwen onafgebouwd, en lijken te verpieteren onder de combinatie van tropenregens en felle zonneschijn. Er moet eerst weer geld verdiend worden voor de volgende bouwphase. Van 1968-1974 was Monsieur Gérard hoofd van een tuinbouwproject, verbonden aan het 'Centre Horticole et Nutritionnel de Ouando' in hoofdstad Porto-Novo, met als doel om middels lokale groenten de voeding van met name kinderen te verbeteren. In dit project heb ik in 1971/1972 als praktijkstudent negen maanden mogen meedraaien om proefjes te doen aan belangrijke Afrikaanse groenten zoals de bladgroente amarant en de vruchtgroente okra.

We wisten al dat van het 'Centre' niets meer over is. De gebouwen zijn afgebroken, het papier van de rapporten waarschijnlijk gebruikt als verpakkingsmateriaal of erger.

Toch is dit project het begin geweest van een langdurige samenwerkingsrelatie tussen Nederland en Benin. Zo belangrijk dat we op de campus van de Universiteit Abomey-Calavi een 'Rue des Hollandais' tegenkomen.

Tussen Cotonou en Porto-Novo ligt het dorp Sèmè-Podji. Vijftig jaar geleden verbouwden ze hier vooral sjalotjes, nu een grote verscheidenheid aan lokale groenten. Destijds gingen we in de vrije tijd naar Sèmè-Podji om te zwemmen in zee. Goede vriend en jaargenoot Paul is daar met een collega bijna verdronken. Tijdens het zwemmen merkten ze dat ze het strand niet meer konden bereiken door een sterke aflandige stroming. Geen verrassing voor de dorpelings die al verdekt zaten af te wachten met touwen om tegen betaling levens te redden.

Tussen de groentevelden komen we een boompje (*Calotropis procera*) tegen uit de Maagdenpalmfamilie. Vrij grote leerachtige bladeren en een paar verkreukelde vruchten tegen de stam die hol en leeg aanvoelen. 'Couilles de pape' (pauskloten) is de bijnaam van deze verschrompelde, holle vruchten zonder veel inhoud. En nu we toch cynisch bezig zijn, nog een andere associatie. Het plotseling dichtvouwen van de blaadjes van kruidje-roer-me-niet (*Mimosa pudica*) bij aanraking gaat hier gepaard met het gezegde: 'Ferme les cuisses, ton mari vient' (Dijen bij mekaar, je echtgenoot komt er aan).

Verder het binnenland in bloeien de teakbossen en zien we steeds meer plantages van ananas, papaja en katoen. Na een bezoek aan de okra velden van boer Martin Solanie in Agbedranfo, moeten we zijn illegaal gestookte Sodabi proeven, een sterke drank gemaakt van gedestilleerde palmwijn. De smaak is prima. Het glaasje gaat van hand tot hand en van mond tot mond alsof we nog nooit van Corona gehoord hebben.

In kustplaats Ouidah passeren we de 'Temple du Python'. De python wordt als heilige slang vereerd. Ik herinner me van

mijn praktijktijd dat een arbeider op de proeftuin tijdens het verwijderen van de bodembedekker een slapende python tegenkwam. Hij hing de wurgslang om zijn nek, stapte op de fiets en bracht het dier naar een veilige plek.

Alle bijzondere fenomenen zijn hier al gauw bovennatuurlijk. Zo komen we een heilige driekoppige kokospalm tegen, waarschijnlijk uniek in de wereld. De kokospalm is eenstammig, maar deze is in de top vertakt en heeft drie kruinen. De weervogels zien er het bijzondere niet van in, behalve meer bladeren om hun nesten aan te hangen.

Het oude Portugese slavenfort in Ouidah wordt gerestaureerd. Van het fort loopt een onverharde weg naar het strand waar de slaven werden ingescheept. Er wordt een herdenkingspoort gebouwd op het strand, de 'point of no return'. Was je hier aanbeland, dan was er geen weg meer terug. Terwijl wij ons in Nederland nog afvragen of het wel zo nodig is om excuses aan te bieden voor onze rol in de slavernij geschiedenis, lees ik tot mijn verbazing en bewondering dat Benin (en Ghana) dat al lang hebben gedaan. Zij hebben beseft dat er lokale handlangers waren van de westerse slavenhandelaars. Als het machtige koninkrijk Dahomey in Benin (of het Ashanti koninkrijk in Ghana) een naburige stam had verslagen, werden de gevangenen als slaven verkocht aan de westerse handelaars. Door de slavernij is er uiteraard sprake van een grote West-Afrikaanse diaspora. We gebruiken de lunch in het Diaspora Hotel op het strand onder de kokospalmen.

In deze landen is alles handel. Zo probeert een boekverkoper ons tijdens het eten te verleiden met tweedehands zelf-help titels als: 'Quand on refuse, on dit non' en 'Quand on veut, on peut'.

Terug in Cotonou worden we gepasseerd door een kleine kolonne van een viertal auto's met president Patrice Talon. Het verkeer wordt niet stilgelegd. Hij schijnt niet van al te veel poespas te houden.